

ייצוגים גאים בספרי לימוד במערכת החינוך בישראל^{1 2}

דו"ח מחקר

עורכים: אבנר רוגל³, אורפה סנוף-פילפול⁴, רינת קיפרמן⁵ ושירה אוה מרשל⁶

¹מחקר זה נערך ביוזמת מכון המחקר ע"ש מגנוס הירשפלד, איגי - ארגון נוער גאה בישראל ובתמיכה של קרן שוסטרמן - ישראל והיחידה למעורבות חברתית של אוניברסיטת תל אביב.

² המחברים רוצים להודות לקולגות ד"ר פזמוני לוי (בית הספר למורים, אוניברסיטת קולומביה בניו-יורק) וד"ר שילה (בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל אביב). טרם ביצוע המחקר הם סייעו לצוות המחקר בידע והכוונה. בהמשך, סיפקו מידי פעם בפעם משובים חיצוניים. זו הזדמנות להוקיר להם תודה על הסיוע והתמיכה. כמו-כן, המחברים רוצים להודות ולהוקיר לשותפים במהלך בחינת ספרי לימוד, אראל מיכאליס ויאיר דוברת.

³ בית הספר לחינוך, האוניברסיטה העברית בירושלים, ישראל.

⁴ בית הספר למדעי התרבות, אוניברסיטת תל אביב, ישראל.

⁵ החוג לפסיכולוגיה, אוניברסיטת תל אביב, ישראל.

⁶ החוג לייעוץ חינוכי, אוניברסיטת תל אביב, ישראל.

תקציר

הספרות המחקרית בתחום החינוך תמימת דעים לגבי התרומה החיובית שמעלה תוכן העוסק בנטיה מינית ובזהות מגדר (להלן: נמז"מ) ליצירת אקלים מיטבי, כאשר הוא מוטמע בחומרי הלימוד. לאור הסכמה מחקרית זו, נדרשת בחינה של ההיקף שבו תכני נמז"מ מוטמעים בתכני הלימוד והדרכים להטמעת תכנים אלו. המחקר הנוכחי הוא הראשון שבחן באופן אמפירי ייצוגים גאים בספרי לימוד להיסטוריה המאושרים על ידי משרד החינוך בישראל. כלי מדידה שיצרו עורכי המחקר איפשרו להעריך נוכחות ייצוגים גאים ואת ההקשר שבו הם מופיעים בספרי הלימוד. ממצאי המחקר מצביעים על תת ייצוג קשה, הן בהיבט הכמותי והן בהיבט ההקשרי, של ייצוגים גאים בספרי הלימוד.

סקירה

מצבם של בני נוער גאים במערכות החינוך, והקשר שבין אקלים חינוכי לבין מיצוי הפוטנציאל הלימודי של נוער בכלל, ונוער גאה בפרט, נחקרו במחקרים מגוונים בארץ ובעולם (Currie, Mayberry, & Chenneville 2012; Heck, Flentje, & Cochran 2011).⁷ המחקר מלמד כי תמיכה וקבלה של תלמידים גאים בבית הספר עשויות לתרום ביצירת אקלים מיטבי עבורם, כמו גם בשיפור בהישגיהם הלימודיים (Kosciw, et al. 2014; Kosciw et al. 2013; Toomey, Ryan, Diaz, & Russell 2013). אקלים מיטבי מתבטא ביחס בין גורמים מערכתיים לבין גורמים אישיים ויישומם בשטח. החיבור בין השניים קשור לא רק ליחסים בין-אישיים בין התלמידים או בינם לבין המורים, אלא עליו להיות משוקע גם בתוך חומרי הלימוד עצמם; התוכן, העיצוב והלשון שבה משתמשים בחומרי הלימוד הם חלק מסוכני החיברות המשמעותיים ביותר של מערכת החינוך (משרד החינוך 2002: 5). זאת, כיוון שהם בעלי השפעה מכרעת על עיצוב תפיסת העולם של התלמידים ביחסם לעצמם וביחסם לאחר (האתני, הדתי, המגדרי, הלאומי וכיוצא בזה) (משרד החינוך, שם).

הנה כי כן, לייצוגים גאים בספרי לימוד יש השפעה רבה על נוער גאה. ממצא זה עולה ממחקרים רבים המלמדים כי אזכורים, הנוגעים לאנשים גאים או לסוגיות הקשורות בקהילה הגאה, העלו את רמות הביטחון של התלמידים ויצרו אקלים מיטבי יותר עבור תלמידים גאים (Burdge et al. 2013; Glesen 2011; Russell 2006). באופן העולה בקנה אחד עם הממצאים לעיל מן העולם (Adonis 2004; Eaklor 2018; Smestad 2018; Temple 2005; Wylie 2012; Schmidt 2016; Gray 2013; Temple 2005; Wylie 2012; Schmidt 2016), במחקר האקלים הבית ספרי האחרון שנערך בישראל (שילה, פזמוני-לוי ורוגל 2016) נמצא כי קיומם או העדרם של משאבים ותמיכה, בין היתר

⁷ יש לציין כי הספרות המחקרית עד כה סבבה צרכים וחוויות של בני ובנות נוער גאה, ובמידה רבה המחקר הנוכחי, שמתבסס עליה, ממשיך מסורת זו. חשוב לנו להזמין מחקרים דומים הנוגעים לילדים.

ספרים וחומרי לימוד הקשורים לנמז"מ, משפיעים באופן ניכר על חוויות התלמידים. המחקר מצביע על כך שתלמידים ותלמידות הלומדים בבתי ספר עם משאבים ותמיכה בנושאים הנוגעים לנמז"מ מדווחים על תחושת ביטחון ושייכות גבוהה יותר ונוטים פחות להיעדר משיעורים ומבית הספר. זאת, בהשוואה לתלמידים הלומדים בבתי ספר שנעדרים משאבים ותמיכה בנושאים אלו. כך לדוגמה, תלמידים שציינו כי לא למדו משהו "חיובי" על הקהילה הגאה, נעדרו יותר משיעורים וימי לימוד בהשוואה לתלמידים שציינו כי למדו משהו חיובי על הקהילה הגאה.

שילוב של תכנים חיוביים הקשורים למיניות, זהות מגדר ונטיה מינית, הכוללים ייצוגים מגוונים המאפשרים ריבוי של נקודות הזדהות והעצמה של הייחוד שיש בכל אחת ואחד מהתלמידים והתלמידות, מקדמים אקלים בית ספרי מיטבי עבור כלל בני ובנות הנוער. כך לדוגמה, עלה ממחקר הערכה שבוצע על התכנית החינוכית ע"ש ניר כץ ז"ל, העוסקת בנושאים של נמז"מ בבתי ספר (שילה 2016). ממצאי המחקר מלמדים כי לימוד "תכנים חיוביים" הקשורים לנטייה מינית וזהות מגדר, במסגרת התכנית, הפחית אלימות והתנהגות פוגענית, לא רק כלפי נוער גאה אלא כלפי כלל בני הנוער (שם). לאור תובנות מחקריות אלו, המלצות מחקר האקלים לעיל, כמו גם המלצת הדו"ח שהוגש לוועדת החינוך, תרבות וספורט (2015), היא לשלב תוכן על אודות נמז"מ ובפרט על הקהילה הגאה בחומרי הלימוד. בעקבות המלצה זו, המחקר הנוכחי בחן לראשונה באופן מעמיק ואמפירי את הייצוג הגאה בספרי לימוד עבור החטיבה העליונה, שבהם משתמשים במערכת החינוך בישראל.

מדגם

מאחר שעניינו של מחקר זה הוא בבחינת ייצוגים גאים באופן כמותי ואיכותני, הבחירה נעשתה בין מקצועות רבי מלל. בפרט, נבעה הבחירה בהיסטוריה מההכרה המתפתחת בשנים האחרונות הן בשיח הציבורי והן בזה המחקרי באשר לחשיבות שכתוב ההיסטוריה, כך שתכיל מגוון קבוצות חברתיות שהודרו ממנה בעבר (Frederickson 2004: 478). לפיכך, בחן המחקר את כל ספרי הלימוד להיסטוריה המאשרים על ידי משרד החינוך ללימוד הממלכתי בחטיבה העליונה (N=36).

כלי המחקר

מטרת המחקר לשמש כלי לבחינת ייצוגים גאים, קרי התייחסות לייצוגי מיניות ומגדר שאינן הטרוסקסואליות ו/או סיסג'נדריות, כלומר שאינן תואמות את הציפייה החברתית הדומיננטית להלימה מסוימת בין מין, מגדר ומיניות, בספרי לימוד של משרד החינוך. שימוש במחקר שיצרנו, המשלב בחינה איכותנית וכמותית של ספרי הלימוד, איפשר להעריך את הייצוג הגאה בספרי הלימוד, את ההקשר שבו הוא מופיע ואת פוטנציאל הספרים למגוון והכלה תרבותי.

ממצאים

כפי שעולה בקנה אחד עם טענת המחקר, ממצאי המחקר מלמדים כי קיים תת-ייצוג משמעותי של ייצוגים גאים בספרי הלימוד בהיסטוריה. תת הייצוג מתבטא הן במישור הכמותי והן במישור האיכותי. שיעור הנוכחות של ייצוגים גאים בספרי הלימוד נמוך מחצי אחוז (0.4%) (תרשים 3).

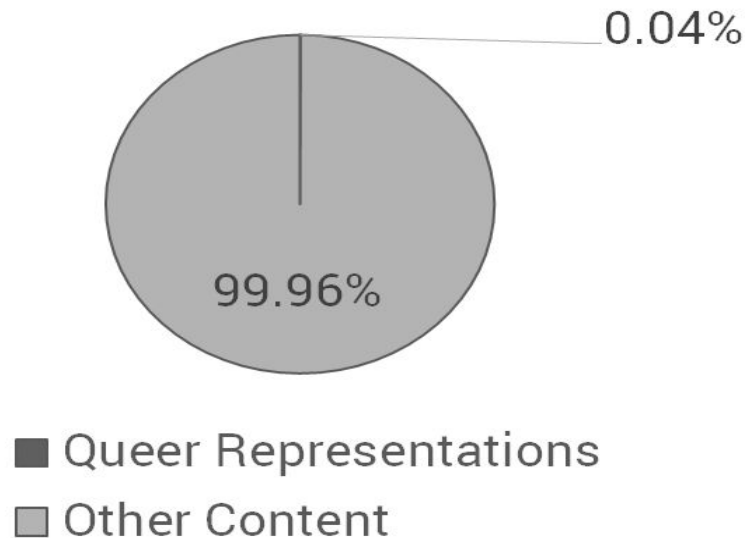

Figure 3. Average percentage of Queer representations in textbooks

עוד עולה כי ייצוגים גאים נמצאים בסבירות גבוהה יותר להופיע תחת נושאי "אפליה ופגיעה במיעוטים" (17%) מאשר בנושאי "אהבה, יחסים ומשפחה" (6%). לפיכך, ככל שהתוכן מקושר לנושא שהינו יותר מרכזי בספר הלימוד, כך פוחתת הסבירות שיופיעו בו ייצוגים גאים. ובניסוח הפוך, ככל שהתוכן מקושר לנושא שולי יותר בספר, כך עולה הסיכוי של הייצוגים הגאים להופיע בו. זאת ועוד, לא רק שייצוגים גאים כמעט שאינם קיימים בספרי הלימוד, אלא שהדרתם השיטתית, אשר מורכבת הן מההקשר הנושאי שלהם, והן מהדירוג של התוכן שלהם, משמרת את שוליותם. פירושו של דבר שלמרות שהייצוג הגאה הזעום עוסק ברדיפת גאים וגאות במלחמת העולם השנייה ובשואה, הטקסטים ניחנים בניטרליות לכאורה. ניטרליות לכאורה זו בולטת אל מול העמדה המוסרית החד משמעית שהטקסט מבטא כלפי רדיפה ורצח העם היהודי במהלך השואה. העמדה המוסרית מודגשת באמצעות שפה פיוטית המתארת בפרטי פרטים את הזוועות שעברו על העם היהודי עבר. חשיבותו של ממצא זה נעוצה בעובדה שהוא מערער על ההנחה שספרי היסטוריה אמורים לשמור על עמדה ניטרלית ולנקוט בתיאוריות גרידא.

ברוב ספרי הלימוד להיסטוריה הופיעו נושאי "אהבה, יחסים ומשפחה" (89%) (תרשים 1).

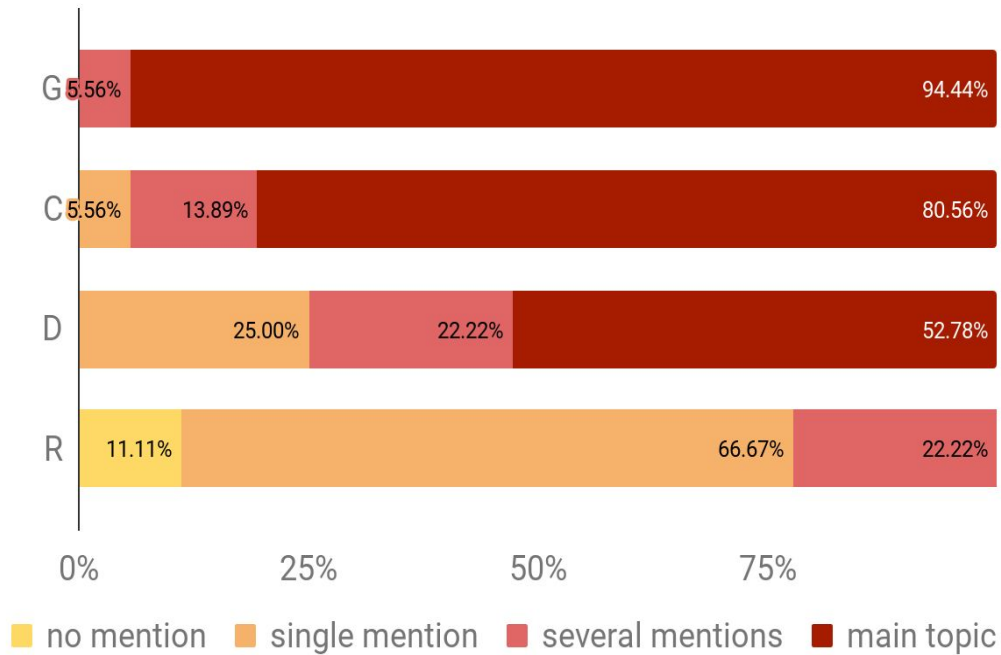

Figure 1. Ranking the general presence of love, culture, policy, and discrimination in the sample textbook (n = 36)

יתרה מכך, עולה מתוך הניתוח האיכותי כי ייצוגים של מיניות ומגדר מופיעים לא רק תחת נושאי "אהבה, יחסים ומשפחה", אלא למעשה בכל ההקשרים הנושאים שנבדקו. בכל הספרים ובכל אחד מהנושאים נמצאו, למשל, שימושים רווחים בסמיכויות כגון "ואשתו", "ילדיו", "נשים וילדים" ו"ובני משפחתו".⁸ אולם, עוד עולה מתוך הניתוח, כי התייחסויות אלו מאופיינות באופן גורף בייצוגים בינאריים של סטריאוטיפים מגדריים, כמו גם בייצוגים של הטרוסקסואליות המתוארת לכן בתור האפשרות היחידה לזוגיות וליחסי שארות. לפיכך הנחת המוצא הפדגוגית, לפיה במקצועות לימוד שונים, וביניהם היסטוריה, אין עיסוק במיניות ובפרט בייצוגים של נטייה מינית והתנהגות מגדרית, מופרכת באופן חד משמעי. זאת, מאחר שממצאי המחקר מצביעים על כך שספרי הלימוד של מקצוע ההיסטוריה מכילים תכנים כאלו בספרים, בכל אחד מארבעת הנושאים שנבחרו ביצירת המחווון. ואולם, הספרים משופעים כמעט אך ורק בייצוגים הטרוסקסואליים וסיסג'נדריים והם בתורם מטפחים תפיסת עולם הטרונורמטיבית ובינארית מגדרית.

הדומיננטיות הכמעט מוחלטת של ייצוגים הטרוסקסואליים וסיסג'נדריים והיעדר טווח רחב יותר של ייצוגי מין, מגדר ומיניות, בהקשרים מגוונים, משפיע לרעה על האקלים החינוכי של נוער גאה ונוער ככלל. השפעה

⁸ למעט אוגדן המפות "אטלס" (ברור 2005).

זו מתבטאת באופי המסרים הסמויים והגלויים בספרי החינוך העוסקים בנמז"מ. מסרים אלו אינם מאפשרים ריבוי נקודות הזדהות והעצמה של הייחוד והשונות שיש בתלמידים ותלמידות. ממצא זה עלה הן מהניתוח האיכותי והכמותי של הייצוגים התכניים והגראפיים בספרים, והן מניתוחם האיכותני והפרשני.

המלצות

בעקבות ממצאים אלו ביחס לתוכן נמז"מ גלוי וסמוי, דו"ח מחקר זה שואף לשנות את המצב הקיים וממליץ על נקיטת אמצעים שיסייעו למערכת החינוך בישראל לאמץ קריטריונים ראויים להטמעת תכני נמז"מ בספרי הלימוד. ההטמעה של ייצוג גאה בספרי הלימוד חיונית במיוחד בנושאים שבהם מגדר ומיניות נוכחים באופן עקבי, בין אם מפורשות ובין אם לאו, כדוגמת אזרחות, ספרות, סוציולוגיה, אמנות, ספרות והיסטוריה. בעקבות דו"ח משרד החינוך להטמעת ייצוגים מגדריים הולמים בספרי הלימוד (2002), המלצות מחקר זה הן כלדקמן: (1) להרחיב את קריטריון אישור הספרים של משרד החינוך ביחס לתכני נמז"מ, כך שיכלול טווח רחב יותר של ייצוגי מגדר ומיניות בתוכו; (2) ליצור תכניות הכשרה ופיתוח מקצועי עבור מורים למען העלאת מודעות ורגישות ביחס למסרים סמויים וישירים הנוגעים לתכני נמז"מ ועולים מספרי הלימוד. מספר דוגמאות של מדיניות ויוזמות מסוג זה הופיעו זה מכבר בעשור האחרון. יוזמות אלו חותרות להטמיע תוכן נמז"מ כחלק מלימודי החובה. דוגמא לכך היא קליפורניה שפרצה את הדרך כאשר כבר בשנת 2011 העבירה מודל רגולטורי בהקשר של תכנים להט"בים בחומרי הלימוד בשם "FAIR Act" (Fair, Accurate, Inclusive, and Respectful Education). יוזמת ה-FAIR ACT הרחיבה את מגוון הקבוצות שנדרשות להיות מיוצגות בתכניות הלימודים הנוגעים ללימודים חברתיים של בתי הספר הציבוריים. כמו-כן, הוקמה וועדה שאחראית על הטמעה של אותה מדיניות. בנובמבר 2017 למשל, המחלקה של משרד החינוך בקליפורניה אישרה 10 ספרי לימוד בבתי ספר יסודי וחיטבת ביניים שמעניקות ייצוג הולם ומכבד של להט"בים. בעקבות קליפורניה בשנים האחרונות גם מדינת ניו-ג'רזי ומדינת קולורדו אימצו מודלים דומים. גם באירופה אימצו מספר מדינות כמו הולנד ונורבגיה צעדים דומים. בשנת 2018 סקוטלנד אימצה החלטה המחייבת בתי ספר להכליל בתכני החובה שלהם התייחסות ללהט"ב במסגרת מדעי החברה. ההחלטה תיכנס לתוקף באוקטובר 2019.

בעקבות ממצאי המחקר, אנו סבורים כי יש לעקוב אחר מגמות בייצוגים גאים בספרי לימוד. מחקרי המשך יוכלו לברר את מובהקות המגמה של עלייה בנוכחות ייצוגים גאים בספרי הלימוד המאושרים על ידי משרד החינוך. בנוסף, יש לעקוב אחר קריטריונים לאישור ספרים על ידי משרד החינוך, על מנת לקדם הכלה של ייצוגים גאים מגוונים. מן הראוי כי מחקרי המשך יכללו מדגמים גדולים יותר (למשל, של ספרי היסטוריה המאושרים בקרב שכבות גיל נוספות) וישו בו ביניהם. כמו כן, יש לבחון נושאי לימוד אחרים, כמו גם ספרי לימוד המאושרים לשימוש בקרב אוכלוסיות נוספות בחברה בישראל, כגון בחינוך הממלכתי-דתי ובחינוך הערבי. היבט השוואתי נוסף שיש לקחת בחשבון הוא שונות תכנית שעשויה להתגלות בין הוצאות הספרים השונות. שונות זו עשויה להתבטא כמובן בייצוגים הגאים, הן מבחינה כמותית והן מבחינה איכותית. מסיבה זו, יש מקום לערוך מחקר משווה בין הוצאות ספרים שונות, למשל הוצאות פרטיות, הוצאות השייכות למכוני מחקר ולמוסדות מדינתיים

אחרים. כמו כן, אנו מציעים לערוך מחקר השוואתי בין-לאומי שיבחן ייצוגים גאים בספרי לימוד המאושרים על ידי משרדי חינוך במדינות שונות בעולם.

לסיום, בעקבות דו"ח ועדת ביטון שהוגש למשרד החינוך, המלצות המחקר הנוכחי מבוססות גם על ממצאי התייחסות הבוחנות לדיון איכותני בתוכן. ההמלצות להלן נועדו למפות באופן כללי את המיקום ואת ההקשר שבהם ניתן לשלב בספרים ייצוגים גאים מגוונים ועשירים: ספרים העוסקים במעבר של ישראל ממדינת מקדש לעם הספר טומנים בחובם הזדמנות להצגה של מין, מגדר ומיניות בתקופת זמן שבה המשמעויות שהוענקו להם היו שונות בתכלית. דיון בתקופת השלטון ההלניסטי בישראל עשוי להיות מועשר מהצגת יחסי הפדרסטיה, קרי מערכת יחסים ארוטית המתקיימת בין גבר צעיר לבין מבוגר בהסכמה. יחסים אלו נתפסו כנורמטיביים, וכאלה שכלל לא ערערו על המובן מאליו החברתי, הפוליטי והתרבותי באותה העת (Bullough 2019: 56-57). ספרים העוסקים בצמיחת הלאומיות באירופה ובצמיחת הלאומיות היהודית המציגים את דמות "היהודי החדש" שהועמד כקונטרה לדמות "היהודי הגלותי", מזמינים התייחסות ביקורתית לתפיסה הממוגדרת של גבריות ונשיות (Boyarin 1997; Garber 1992; גלזמן 1999), כמו גם לתפיסות להט"בופוביות וסקסיסטיות המקשרות הומואיות עם תכונות נשיות, הנתפסות כמסוכנות לפרוייקט הלאומי (Mosse 1985). רק מקצת מהספרים העוסקים בתקופת מלחמת העולם השנייה והשוואה מציינים כי גם "הומוסקסואלים" נרדפו, נכלאו, עונו ונרצחו בשואה. לפיכך, יש להרחיב ולמלא את החלל ההיסטוריוגרפי של תלאות הקהילה הגאה בשואה. אולם, אין להסתפק בהרחבה תכנית מעין זו, אלא יש גם להציג את התרבות הגאה הענפה שאפיינה את "רפובליקת וויאמר" ערב עליית הנאצים (Kennedy 2013), סיפורי גבורה של דמויות גאות בזמן מלחמת העולם השנייה וכן מאבקה של הקהילה הגאה להנצחה ולהכרה בסבל שנגרם לה (Heineman 2002; Jensen 2002; Stein 1998).

Bibliography

Abraham, J. (1989). Teacher ideology and sex roles in curriculum texts. *British Journal of Sociology of Education*, 10(1), 33-51.

Aldrich, R., Aldrich, R. F., & Wotherspoon, G. (Eds.). (2001). *Who's who in gay and lesbian history: from antiquity to World War II* (Vol. 1). Psychology Press.

Adonis, C. (2015). Discrimination and biases in textbooks used in South African public schools. Pretoria: The Human Sciences Research Council.

Becker, O. (2015). Programs for the recognition and study of a different gender identity in the education system. Jerusalem: The Knesset - Research and Information Center. [in Hebrew].

Blumberg, R. L. (2007). Gender bias in textbooks: A hidden obstacle on the road to gender equality in education. Paris: Unesco.

Boyarin, D. (1997). Unheroic conduct: The rise of heterosexuality and the invention of the Jewish man (Vol. 8). Univ of California Press.

Bullough, V. L. (2019). *Homosexuality: A History (From Ancient Greece to Gay Liberation)*. Routledge.

Brawer, A. J. (2005) *Atlas*. Tel Aviv: Yavne Press.

Burdge, H., Snapp, S., Laub, C., Russell, S. T., Moody, R. (2013). *Implementing Lessons that Matter: The Impact of LGBTQ-Inclusive Curriculum on Student Safety, Well-Being, and Achievement*. San Francisco, CA: Gay-Straight Alliance Network and Tucson, AZ: Frances McClelland Institute for Children, Youth, and Families at the University of Arizona.

Crocco, M. S. (2001). The missing discourse about gender and sexuality in the social studies. *Theory into Practice*, 40, 65–71.

Currie, S., Mayberry, M., & Chenneville, T. (2012). “Destabilizing anti-gay environments through gay-straight alliances: Possibilities and limitations through shifting discourses”. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 85(2), 56-60.

Eaklor, V. L. (2004). “How Queer-Friendly Are U.S. History Textbooks?”. *History News Network*. The George Washington University. Retrieved February 26, 2019 from: <http://hnn.us/articles/3200.html>.

Frederickson, M. (2004). “Surveying gender: Another look at the way we teach United States history”. *The History Teacher*, 37(4), 476-484.

Gal, M. (1997). *Nine out of fourhanded (the West and the rest)*. New York. retrieved on 26 February 2019 from: <https://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=19160>

GlSEN. (2011). *Teaching Respect: LGBT-Inclusive Curriculum and School Climate* (A GLSEN Research Brief). New York: GLSEN.

Gray, J. (2013). “LGBT Invisibility and Heteronormativity in ELT Materials”. In J. Gray (Ed.), *Critical perspectives on language teaching materials* (pp. 40–63): London: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137384263_3

Heck, N. C., Flentje, A., & Cochran, B. N. (2011). “Offsetting risks: High school gaystraight alliances and lesbian, gay, bisexual, and transgender (LGBT) youth”. *School Psychology Quarterly*, 26(2), 161-174.

Heineman, E. D. (2002). Sexuality and Nazism: The Doubly Unspeakable?. *Journal of the History of Sexuality*, 11(1), 22-66.

Hickman, H. and Porfilio, B. J. (Eds.) (2012). *The New Politics of the Textbook: Problematizing the Portrayal of Marginalized Groups in Textbooks*.

Rotterdam:SensePublishers. https://doi.org/10.1007/978-94-6091-912-1_8

Jensen, E. N. (2002). “The pink triangle and political consciousness: Gays, lesbians, and the memory of Nazi persecution”. *Journal of the History of Sexuality*, 11(1), 319-349.

Kennedy, H. (2013). *Homosexuality and Male Bonding in Pre-Nazi Germany: the youth movement, the gay movement, and male bonding before Hitler's rise*. Routledge.

Kosciw, J. G., Bartkiewicz, M., & Greytak, E. A. (2012). Promising strategies for prevention of the bullying of lesbian, gay, bisexual, and transgender youth. *The Prevention Researcher*, 19(3), 10-14.

Kosciw, J. G., Greytak, E. A., Palmer, N. A., & Boesen, M. J. (2014). *The 2013 National School Climate Survey: The experiences of lesbian, gay, bisexual and transgender youth in our nation’s schools*. New York, NY: GLSEN.

Kosciw, J. G., Palmer, N. A., Kull, R. M., & Greytak, E. A. (2013). The effect of negative school climate on academic outcomes for LGBT youth and the role of in-school supports. *Journal of School Violence*, 12(1), 45–63.

McCormack, M. (2012). *The declining significance of homophobia: How teenage boys are redefining masculinity and heterosexuality*. Oxford: Oxford University Press.

<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199778249.001.0001>

McGuire, J.K.; Anderson, C.R.; Toomey, R.B.; Russell, S.T. (2010). "School climate for transgender youth: A mixed method investigation of student experiences and school responses". *J. Youth Adolesc* 39, 1175–1188

Meyer, J. W., Bromley, P., & Ramirez, F. O. (2010). "Human rights in social science textbooks: Cross-national analyses, 1970–2008". *Sociology of Education*, 83(2), 111-134.

Ministry of Education (2002). The Committee's report to examine gender stereotypes in textbooks in the educational system in Israel. Jerusalem: Author. [in Hebrew].

Mosse, G. L. (1985). *Nationalism and Sexuality Respectability and Abnormal Sexuality in Modern Europe*. New York: Howard Fertig.

Pearl-Olshvang, D. (2007). *Sexual education policy in Israel, dealing with changes and stress situations*. Dissertation submitted for the degree 'doctor of Philosophy'. Jerusalem: The Hebrew University of Jerusalem. [in Hebrew].

Pizmony-Levy, O., Shilo, G., and Rogel, A. (2016). Israeli School Climate Survey 2016. Tel Aviv: IGY - LGBTQ+ youth organization. [in Hebrew].

Pizmony-Levy, O., & Shilo, G., (2012). Israeli School Climate Survey 2012 – Research report. Tel-Aviv, Israel: Israeli LGBTQ+Youth Organization [in Hebrew].

Pizmony-Levy, O., Kama, A., Pinhasi, B., Lavie, S., Shilo, G. (2004). School climate. Tel Aviv: IGY - LGBTQ+ youth organization. [in Hebrew].

Quinn, T., & Meiners, E.R. (2011). Teacher education, struggles for social justice, and the historical erasure of lesbian, gay, bisexual, transgender, and queer lives. In A. Ball & C.

Tyson (Eds.), *Studying diversity in teacher education* (pp. 135–151). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Rudin, S. (2013). “‘A Tale of Two Princes’: Queer Literature for Children and Youth in Israel - Between Queerophobic Literature and Implicit Queer Literature” *Youth and Children Literature* 134, 33-66. [in Hebrew].

Russell, S.T., Horn, S.S. (2016). "Sexual orientation, gender identity, and schooling". *The nexus of research, practice, and policy*. Oxford University Press, New York, NY.

Russell, S.T., Day, J.K., Ioverno, S., Toomey, R.B. (2015). "Are school policies focused on sexual orientation and gender identity associated with less bullying? Teachers' perspectives". *Journal of School Psychology*, 54 (2015), pp. 29-38,

Russell, S.T., Kosciw, J.G., Horn, S., Saewyc, E. (2010). "Safe schools policy for LGBTQ students". *Social Policy Report*, 24 (4), pp. 1-25

Russell, S. T., Kostroski, O., McGuire, J. K., Laub, C., & Manke, E. (2006). *LGBT Issues in the Curriculum Promotes School Safety*. (California Safe Schools Coalition Research Brief No. 4). San Francisco: California Safe Schools Coalition.

Schmidt, S. J. (2016) “Within the Sound of Silence”. In J. H. Williams & W. D. Bokhorst-Heng (Eds.), *(Re)constructing memory: Textbooks, identity, nation, and state* (pp. 121–139). Rotterdam: Sense Publishers. https://doi.org/10.1007/978-94-6300-509-8_6

Schmidt, S.J. (2010). “Queering social studies: The role of social studies in normalizing citizens and sexuality in the common good”. *Theory & Research in Social Education*, 38, 314–335.

Shilo, G. (2016). Evaluation study - Nir program 2016. Tel Aviv: IGY - LGBTQ+ youth organization. [in Hebrew].

Shilo, G., & Pizmony-Levy, O. (2008). Israeli School Climate Survey 2008 – Research report. Tel-Aviv, Israel: Israeli LGBTQ+Youth Organization [in Hebrew].

Slåtten, H., Anderssen, N., & Fosse, E. (2007). *Førebyggjning og handtering av homofobisk ertering i ungdomsskulen: Oversikt og forslag til tiltak*. Bergen: Avdeling for samfunnspsykologi, Universitetet i Bergen.

Smestad, B. (2018). “LGBT Issues in Norwegian textbooks”. *Nordic Journal of Comparative and International Education (NJCIE)*, 2(4), 4-20. <https://doi.org/10.7577/njcie.2208>

Stein, A. (1998). Whose memories? Whose victimhood? Contests for the Holocaust frame in recent social movement discourse. *Sociological Perspectives*, 41(3), 519-540.

Sunderland, J., Cowley, M., Rahim, F. A., Leontzakou, C., & Shattuck, J. (2000). From bias “in the text” to “teacher talk around the text”: An exploration of teacher discourse and gendered foreign language textbook texts. *Linguistics and education*, 11(3), 251-286.

Stromquist, N., Lee, M. and Brock-Utne, B. (1998) The Explicit and the Hidden School Curriculum. In N. Stromquist (ed.) *Women in the Third World: an Encyclopedia of Contemporary Issues*, New York and London, Garland, pp 397-407.

Temple, J. R. (2005). “‘People Who Are Different from You’: Heterosexism in Quebec High School Textbooks”. *Canadian Journal of Education / Revue canadienne de l'éducation*, 28(3), 271–294. <https://doi.org/10.2307/4126471>

Toomey, R. B., Ryan, C., Diaz, R. M., Card, N. A., & Russell, S. T. (2013). “Gender

nonconforming lesbian, gay, bisexual, and transgender youth: School victimization and young adult psychosocial adjustment”. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 1(S), 71-80.

Weisbilli, E. (2010). *Sexual education in the education system*. Jerusalem: HaKneset: Knowledge and research center. [in Hebrew].

Wylie, S. S. (2012). “Uncovering and Destabilizing Heteronormative Narratives in World History Textbooks”. In H. Hickman & B. J. Porfilio (Eds.), *The New Politics of the Textbook: Problematizing the Portrayal of Marginalized Groups in Textbooks* (pp. 129–148). Rotterdam: SensePublishers. https://doi.org/10.1007/978-94-6091-912-1_8

Yedid, N., Rimon, Y., and Zimerman (2011). “Ministry of Education’ policy regardin the LGBT issue: between ‘open cards’ and director general's circular against homophobia ” *Mifgash* 33, 211-22.